

УДК 325.456:332.021:009.12

**Ксенофонтов М.М.,
к.е.н., старший науковий співробітник, заступник завідувача
відділу проблем галузевого і територіального управління,
Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки”**

АНТИМОНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Ринкова трансформація економіки України обумовлює приділення уваги налагодженню дієвих механізмів економічного розвитку. Основною рушійною силою розвитку є конкуренція або змагальність господарюючих суб'єктів за кращі умови доступу до обмежених ресурсів суспільства та кращі умови реалізації продукції або послуг. Практикою ринкових країн доведено, що в результаті конкуренції може сформуватись викривлена структура ринку, наприклад, з монопольною владою одного або декількох господарських одиниць. Це негативно відображається на суспільному розвитку, оскільки порушує конкурентні основи функціонування ринку та дає можливість таким суб'єктам диктувати свої умови як суб'єктам сил попиту, так і суб'єктам сил пропозиції. Відповідно до зазначеного, важливістю відзначаються дослідження, спрямовані на обґрунтування суті та напрямів здійснення антимонопольно-конкурентної політики в економіці та її спрямування на забезпечення розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідженню закономірностей прояву конкуренції в економіці, регулюванню економічного розвитку, налагодженню дієвої антимонопольно-конкурентної політики присвятили свою увагу багато учених, серед яких можна зазначити таких, як: Шумпетер Й. [1], Маркхем Д. [2], Вальрас Л. [3], Кларк Дж.Б. [4], Маршалл А. [5], Капелюшников Р.І. [6], Норт Д. [7], Уильямсон О. [8], Шастітко А.Є. [9], Арментано Д. Т. [10], Баудре Д. [11], Ди Лоренцо Т. [12] та багато інших. Проте формування дієвої антимонопольно-конкурентної політики в економіці України потребує врахування позицій різних наукових шкіл, що й обумовлює актуальність дослідження в теоретичному та практичному відношенні.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні більш дієвих напрямів антимонопольно-конкурентної політики для забезпечення економічного розвитку.

Відповідно визначеної мети її завданнями є:

- узагальнення позицій різних наукових шкіл щодо формування антимонопольно-конкурентної політики в економіці;
- визначення напрямів спрямування антимонопольно-конкурентної політики на забезпечення економічного розвитку держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з цілей будь-якої держави є забезпечення економічного розвитку. В науковій літературі зустрічається багато підходів щодо трактування суті „економічний розвиток” та напрямів його забезпечення в економіці.

Одним з перших на необхідності встановлення змістовної суті поняття „економічний розвиток” наголосив Й. Шумпетер в роботі "Теорія економічного розвитку" [1] та його обов'язкового розмежування з поняттям „економічне зростання”. Й. Шумпетер наводить 5 характерних прикладів розвитку, що проявляються у: створенні нового блага або нової властивості блага, опануванні новим для певної галузі методом виробництва, освоєнні нових ринків збуту, знаходженні або отриманні нового джерела сировини та проведенні реорганізації [1, с.159].

За Й. Шумпетером властивостями розвитку є відсутність детермінованості та стрибкоподібний характер. Обидві зазначені властивості підтверджуються багатьма прикладами, одним з яких є неможливість простеження поступових перетворень із вдосконалення транспортних засобів при переході від переміщення на каретах до переміщення на паровозі по залізничних коліях. В свою чергу властивостями зростання є його повна детермінованість та проста кількісна зміна явища. На сучасному етапі розвиток значною мірою можна ототожнювати з інноваційним розвитком. Розвиток характеризується рівнем впровадження інновацій – як технологічного, так і організаційного характеру. Відповідно до зазначеного, формування належного конкурентного середовища через налагодження дієвої антимонопольно-конкурентної політики є вагомим фактором забезпечення розвитку суспільства та рівня добробуту людей.

На пов'язаність між економічним розвитком, рівнем впровадження інновацій та масштабами виробництва вказували багато авторів, серед яких можна зазначити Маркхема Д. Ним зазначалась важливість забезпечення належного масштабу виробництва для забезпечення можливості впровадження інновацій [2, с. 181-182]. При цьому ним вказується на два основних фактори підтримки розповсюдження інновацій, що пов'язані із розвитком ринкової інфраструктури – це розвиток

транспорту та засобів зв'язку. Проблема монополії на початкових етапах, особливо у так званих стрибках економічного розвитку, більшою мірою була пов'язана не з прагненням досягнення безконтрольної ринкової влади, а з можливістю забезпечити впровадження інновацій через різні організаційні форми укрупнень. Періоди перших прикладів масових злиттів зазначаються Маркхемом Д. на час розвитку залізничного транспорту, наступні із розвитком автомобілів та вантажного транспорту. В свою чергу, якщо на початку ХХ століття розповсюдженню інновацій сприяв розвиток радіо, то вже в кінці століття – засоби Інтернет-зв'язку.

Змагання за отримання та використання інновацій є традиційною конкуренцією. В процесі конкуренції продавці намагаються перевершити один одного через пропозицію кращих за якістю та ціною товарів, а покупці запропонувати більш високу ціну за товар. В зв'язку з цим важливим є змістовне розкриття суті конкуренції різними науковими школами та налагодження системи із забезпечення дієвості конкурентного середовища. Розкриття суті конкуренції є предметом дослідження переважної більшості наукових економічних шкіл. Необхідність їх вивчення зумовлює потреба уникнення розриву між економічною теорією (економічними концепціями) та зокрема антимонопольно-конкурентною політикою.

Розглянемо відправні позиції характеристики конкуренції та антимонопольно-конкурентної політики в межах неокласичного, інституційного та неоавстрійського підходів. При трактуванні конкуренції в неокласичному підході [3; 4; 5] особливий акцент робиться на її результатах з виділенням двох форм конкуренції – сингулярної та дескриптивної. Сингулярна форма для виробників представлена у вигляді оптимального плану виробництва наявного набору продуктів. В той час як споживачів сингулярною формою результату конкуренції буде оптимальний споживчий кошик товарів. Характеристика дескриптивної форми результатів конкуренції є ідентичною умовам, обмеженням та цільовій функції (умовам та обмеженням) оптимізаційної задачі на максимізацію прибутку (мінімізацію витрат) або максимізацію корисності.

За інституційним підходом [6; 7; 8; 9] відсутність специфікованості на певний ресурс може бути умовою конкуренції. В той же час, за певних умов специфікація прав власності може мати наслідком викривлення конкурентного середовища. Наявність зовнішніх ефектів означає наявність неспецифікованих прав власності, тобто таку ймовірну ситуацію, за якої суб'єкти господарювання не мають можливості впливати на ціну. Конкуренція обумовлює дії господарюючих суб'єктів в процесі досягнення ними своїх приватних цілей. При цьому обґрунтування рішень в умовах конкуренції повинно враховувати дії конкурентів та контрагентів по економічних обмінах. Відсутність конкуренції означає відсутність ринкового процесу. Тобто прояв конкуренції означає наявність ринкового процесу. Умовами протікання ринкового процесу є вільний попит та вільна пропозиція (відповідно свобода покупок та продажу товарів) та специфікація й захист прав власності.

Основна критика неокласичного підходу щодо опису конкуренції полягає в сприйнятті статичності основних характеризуючих її показників (умов та результатів). На відміну від цього за неоавстрійською концепцією [10; 11; 12] конкуренція розглядається з позиції процесного підходу. Так, конкуренція в ринковій економіці приймає форму каталітичної конкуренції і виражається в прагненні господарюючих суб'єктів зайняти більш сприятливе положення в системі суспільного поділу праці.

В межах неоавстрійської традиції конкуренція ототожнюється з конкурентним порядком і тісною мірою пов'язана з процесом пошуку конкурентних переваг в змаганні за доступ до обмежених ресурсів. За такої інтерпретації поняття «конкуренція» суміщає в собі два поняття: конкуренцію та підприємництво. Конкуренція є природнім явищем економіки. Вона є змагальністю в процесі здійснення підприємництва. В свою чергу, підприємництво є особливим видом діяльності, здійснення якої ґрунтується саме на конкурентних засадах. При певному абстрагуванні є підстави дійти висновку, що конкуренція і підприємництво є двома сторонами взаємопов'язаного явища. В контексті зазначеного в неоавстрійській концепції акцентується увага на важливості «пильності» підприємців за можливості більш швидкого за конкурентів прийняття рішення з реалізації конкурентних переваг.

Конкуренція становить собою суперництво між ринковими суб'єктами за кращі умови своєї господарської діяльності на ринку щодо умов виробництва, купівлі та продажу товарів. Неминучість зіткнення ринкових суб'єктів в процесі свого функціонування обумовлена об'єктивними умовами: повною господарською відособленістю кожного ринкового суб'єкта, залежністю умов та результатів його роботи від впливу складових ринкової кон'юнктури, важливістю обійти своїх економічних суперників у боротьбі за обмежені ресурси або за попит споживача на вироблений продукт. Ринкова боротьба за економічне виживання є економічним законом товарного виробництва.

Краще розуміння конкуренції дає її порівняння з монополією, що характеризується різними параметрами ринкового стану. Зазначені обидва стани ринку є несиметричним способом взаємодії учасників ринку. Якщо конкуренція є нормальним станом ринку, то монопольний стан ринку є його викривленням, оскільки підриває основи ринкової взаємодії між суб'єктами господарювання, порядок вільного ціноутворення та рівень задоволення споживачів у товарах.

Антимонопольно-конкурентна політика передбачає встановлення правил та механізмів по їх дотриманню щодо обмеження дій з викривлення ринкового середовища. В цілому Л. Вальрас вказує

на такі способи організації економіки: вільна конкуренція, регламентація, тарифи, привілеї, монополії [2, с. 367]. Організація різних ринків потребує свого порядку організації, тому слід знати особливості порядку організації будь-якої галузі та відповідно виробництва в ній товарної продукції.

Л. Вальрасом здійснюється розмежування розгляду обмежень щодо вільної конкуренції у сферах виробництва багатства та розподілу багатства [3, с. 367-368]. Серед таких обмежень щодо сфери виробництва багатства ним зазначаються наявність монополій, випуск паперових грошей, введення максимальних та мінімальних тарифів, заборонні і охоронні мита. Серед обмежувальних вільну конкуренцію заходів відзначаються податки та фіскальні збори.

Діаметрально протилежною є позиція між неоавстрійським та неокласичним підходами щодо питання «провали ринку», одним серед яких є викривлення конкурентного середовища та існування монополій. Для неокласичного підходу усвідомлення наявності даної проблеми було аргументом на користь необхідності втручання держави в ринок. В той же час для неоавстрійського підходу неприйнятною є сама постановка такого питання.

Серед різних наукових шкіл відзначається також різне відношення до формування монополізму в економіці. Відмінність полягає у визначенні джерела монополії в контексті розгляду співвідношення між конкуренцією та монополією. Монополізм є обмеженням альтернатив з боку приватних структур або держави. Так, Д. Арментано [10, с.100] в ролі основного суб'єкту формування монополізму відзначає державу і акцентує увагу на тому, що підприємницька монополія не є проблемою вільного ринку, а формується внаслідок регулюючих заходів держави. В межах неоавстрійського підходу причини формування монополії знаходяться поза межами ринку і безпосередньо пов'язані із державним втручанням у ринкові процеси. Це особливо проявляється у володінні монополіями правами на природні ресурси.

За неоавстрійським підходом сучасна антимонопольна політика ґрунтується на невірному розумінні природи конкуренції або на діях держави, що призводять до викривлення умов конкуренції. В межах зазначеного підходу сучасні методи антимонопольно-конкурентної політики вважаються шкідливими щодо їх впливу на конкурентне середовище. Характерним прикладом в цьому відношенні є приклад сприйняття такого механізму антимонопольного регулювання як попередній контроль процесів злиття. Неоавстрійцями схожий захід інтерпретується як антимонопольна дія з обмеження підприємницької діяльності. При цьому ними не враховується як характеристики конкретного злиття, так і його можливий вплив на цільові ринки.

В межах неоавстрійського підходу часто вводиться розмежування понять «захист конкуренції» та «захист конкурентів». Неоавстрійська позиція полягає у негативному відношенні щодо антимонопольної політики. Представники даного підходу оцінюють цю політику як непотрібну для виправлення ринкових вад і впевнені у тому, що наслідком впровадження механізмів захисту конкуренції з боку держави стає саме обмеження конкуренції.

Проблема конкуренції та свободи вибору представниками інституціоналізму розглядається крізь теорію прав власності, що є центральною її концепцією. За цією концепцією зовнішні ефекти виникають внаслідок неспецифікованості прав власності та обмеженнями щодо обміну зазначеними правами. Відносно теорії інституціоналізму зовнішні ефекти розглядаються в системі координації дій економічних агентів та означають витрати та вигоди, що не відображені в умовах контрактів та угод. Виправданим є змістовне тлумачення концепції конкуренції та обґрунтування заходів антимонопольно-конкурентної політики в контексті її розгляду за трирівневою схемою О. Уільямсона „індивід – інституціональні угоди – інституційне середовище” [8].

Висновки з проведеного дослідження. Налагодження ефективної антимонопольної політики в різних країнах та різних галузях економіки потребує від держави та її антимонопольних органів відпрацювання гнучких механізмів антимонопольно-конкурентного регулювання. Одним з таких механізмів є «правило зваженого підходу» та заборона як така.

Суть заборони як такої в антимонопольному законодавстві полягає в достатності визнання відповідності укладених угод або діяльності тим позиціям, на які накладається заборона у законодавстві. За умови встановлення такої відповідності суб'єкти, які уклали такі угоди або здійснили вказані дії, визнаються винними в порушенні антимонопольного законодавства. При запровадженні правила зваженого підходу допускається обмеження конкуренції за умови виграшу споживачів та отримання позитивного сумарного ефекту від гнучкого застосування обмежень. У зв'язку з цим важливим при формуванні механізмів антимонопольно-конкурентної політики є узгодження між рівнем обмеження конкуренції та отримання суспільного ефекту з пріоритетом останнього. Таким чином збалансування заходів антимонопольно-конкурентної політики сприятиме підвищенню суспільного добробуту та рівня розвитку держави.

Перспективи подальших досліджень полягають у уточненні інструментарію антимонопольно-конкурентної політики щодо виконання функцій забезпечення розвитку.

Бібліографічний список

1. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития / Шумпетер Й.А. – М.: Директмедиа Паблшинг, 2008. – 401 с.
2. Markham J.W. Survey of the Evidence and Finding on Mergers / J. W. Markham // Business Concentration and Price Policy. – Princeton, N.J., 1955. – P.141-182.
3. Вальрас Л. Элементы чистой политической экономии или Теория общественного богатства / Вальрас Л. : пер. с франц. – М. : Изограф, 2000. – 448 с.
4. Clark J. B. The philosophy of wealth : economic principles newly formulated / J. B. Clark. – Boston : Ginn & Company, 1907. – 594 p.
5. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – М. : Издат. группа “Прогресс”, 1993. – Ч. 1. – 414 с.
6. Капелюшников Р.И. Экономическая теория прав собственности: методология, основные понятия, круг проблем / Капелюшников Р. И. – М. : ИЭ АН СССР, 1990. – 90 с.
7. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Норт Д. ; пер. с англ. – К. : Основи, 2000. – 198 с.
8. Уильямсон О. Экономия как защита в антимонопольном процессе : компромисс с позиции благосостояния [Электронный ресурс] / О. Уильямсон. – Режим доступа : http://www.seinstitute.ru/Files/v5-19_will_p622-649.pdf.
9. Шаститко А. Е. Конкуренция и антимонопольная политика в неоавстрийской теории [Электронный ресурс] / А. Е. Шаститко. – Режим доступа : <http://www.seinstitute.ru/Files/Z6-p81-113.pdf>.
10. Арментано Д. Т. Антитраст против конкуренции / Д.Т. Арментано : пер. с англ. – М: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 432 с.
11. Boudreaux D. The Protectionist Roots of Antitrust / D. Boudreaux, T. DiLorenzo // The Review of Austrian Economics. – 1993. – Vol. 6. No 2. – P. 81–96.
12. DiLorenzo T. The Origins of Antitrust Rhetoric vs Reality // Regulation, Fall 1990. – Cato Review of Business & Government. – P. 26-34.

References

1. Shumpeter, J.A. (2008), *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [Theory of Economic Development], Direktmedia Publishing, Moscow, Russia, 401 p.
2. Markham, J.W. (1955), “Survey of the Evidence and Finding on Mergers”, *Business Concentration and Price Policy*, Princeton, N.J., pp. 141-182.
3. Walras, L. (2000), *Elementy chistoi politicheskoi ekonomii ili Teoriya obshestvennogo bogatstva* [Elements of clean of Political Economy or the Theory of public wealth], Izograf, Moscow, Russia, 448 p.
4. Clark, J.B. (1907), *The philosophy of wealth : economic principles newly formulated*, Boston : Ginn & Company, 594 p.
5. Marshall, A. (1993), *Prinzypy ekonomicheskoi nauki* [The principles of economic science], Izdat. grupa “Progress”, part 1, Moscow, Russia, 414 p.
6. Kapelyushnikov R.I. (1990), *Ekonomicheskaya teoriya prav sobstvennosti: metodologiya, osnovnyye ponyatiya, krug problem* [Economic theory of property rights: methodology, basic concepts, the range of problems], IE AN SSSR, Moscow, Russia, 90 p.
7. North, D. (2000), *Institutsii, institutsiini zminy ta funktsionuvannia ekonomiky* [Institutions, Institutional Change and Economic Performance], Osnovy, Kyiv, Ukraine, 198 p.
8. Williamson, O. (1968), “Economies as an Antitrust Defense: The Welfare Tradeoffs”, available at: http://www.seinstitute.ru/Files/v5-19_will_p622-649.pdf (access date January 28, 2016).
9. Shastitko, A.E. *Konkurientsia i antimonopolnaya politika v neoavstriskoy teorii* [Competition and antimonopolypolicy in Neo-Austrian theory], available at: <http://www.seinstitute.ru/Files/Z6-p81-113.pdf>. (access date January 28, 2016).
10. Armentano, D.T. (2005), *Antitrazt protiv konkurientsii* [Antitrust against the competition], Alpina Biznes Buks, Moscow, Russia, 432 p.
11. Boudreaux, D. and DiLorenzo, T. (1993), “The Protectionist Roots of Antitrust”, *The Review of Austrian Economics*, Vol. 6, no. 2, pp. 81–96.
12. DiLorenzo, T. (1990), “The Origins of Antitrust Rhetoric vs Reality”, *Regulation*, Cato Review of Business & Government, pp. 26-34.

Ксенофонов М.М. АНТИМОНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Мета статті полягає у визначенні більш дієвих напрямів антимонопольно-конкурентної політики для забезпечення економічного розвитку.

Методика дослідження. В процесі дослідження використані метод аналізу і синтезу та метод аналогій при: обґрунтуванні сутності поняття „економічний розвиток”; здійсненні характеристики конкуренції та антимонопольно-конкурентної політики в межах неокласичного, інституційного та неоавстрійського підходів; доведенні необхідності використання гнучкого підходу при обґрунтуванні заходів антимонопольно-конкурентної політики та збалансуванні заходів антимонопольно-конкурентної політики.

Результати дослідження. Розкрито змістовну суть поняття „економічний розвиток” на основі використання підходу Й. Шумпетера, який серед властивостей розвитку виділяв “відсутність детермінованості” та “стрибокподібну природу”. Виявлено, що на сучасному етапі поняття “розвиток” ототожнюється з інноваційним розвитком, факторами досягнення якого є конкуренція та антимонопольно-конкурентна політика.

В статті розглянуто відправні позиції характеристики конкуренції та антимонопольно-конкурентної політики в межах неокласичного, інституційного та неоавстрійського підходів. Встановлено, що при трактуванні конкуренції в неокласичному підході [Вальрас Л., 2000; Кларк Д., 1907; Маршалл А., 1993] особливий акцент робиться на її умовах та результатах з виділенням двох форм конкуренції – сингулярної та дескриптивної. За інституційним підходом [Капелюшников Р. І.; Норт Д., 2000; Уільямсон О.; Шастітко А. Є.] проблема конкуренції розглядається у взаємозв'язку з проблемами зовнішніх ефектів та специфікованості прав власності. За неоавстрійською концепцією [Арментано Д. Т., 2005; Баудре Д., 1993; Ди Лоренцо Т., 1990] конкуренція розглядається з позиції процесного підходу, характеризується як каталітична конкуренція і виражається в прагненні господарюючих суб'єктів зайняти більш сприятливе положення в системі суспільного поділу праці.

Визначено, що за неокласичним підходом наявність провалів ринку, одним з яких є формування монополій, є однією з основних підстав здійснення антимонопольно-конкурентної політики. В інституційній теорії здійснення даної політики аргументується через правове регулювання проблем зовнішніх ефектів та специфікацію прав власності. Встановлено, що відповідно до зазначеного, корисним є використання трирівневої схеми О. Уільямсона „індивід – інституціональні угоди – інституційне середовище”. За неоавстрійським підходом сучасна антимонопольна політика ґрунтується на невірному розумінні природи конкуренції або на діях держави, що призводять до викривлення умов конкуренції. Представники даного підходу оцінюють цю політику як непотрібну для виправлення ринкових вад і упевнені у тому, що впровадження механізмів захисту конкуренції державою призводить до обмеження конкуренції.

Наукова новизна. Доведена необхідність використання гнучкого підходу при обґрунтуванні заходів антимонопольно-конкурентної політики. Серед таких заходів відзначаються: «правило зваженого підходу» та «заборона як така».

Суть “заборони як такої” в антимонопольному законодавстві полягає в достатності визнання відповідності укладених угод або діяльності тим позиціям, на які накладається заборона у законодавстві. В свою чергу, при запровадженні “правила зваженого підходу” допускається обмеження конкуренції за умови виграшу споживачів та отримання позитивного сумарного ефекту від гнучкого застосування обмежень. Зроблено висновок, що збалансування заходів антимонопольно-конкурентної політики сприятиме підвищенню рівня суспільного добробуту та розвитку держави.

Перспективи подальших досліджень полягають в уточненні інструментарію антимонопольно-конкурентної політики щодо виконання функцій забезпечення розвитку.

Практична значущість статті полягає у можливості використання пропозицій при формуванні заходів антимонопольно-конкурентної політики в галузях економіки України.

Ключові слова: конкуренція, монополія, регулювання, антимонопольно-конкурентна політика, розвиток, ефективність

Ksenofontov M.M. ANTITRUST AND COMPETITION POLICY AS MEANS OF ENSURING OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Purpose. The aim of the article lay in determination more active directions of antitrust and competition policy for ensuring of economic development.

Methods of research. The method of analysis and synthesis and method of analogies were used in the research process: in substantiating essence of the concept of “economic development”; characteristics of competition and antimonopoly and competition policy within the non-classical, institutional and the Neo-Austrian approaches have been implemented; the need for a flexible approach use in substantiating measures of antimonopoly and competition policy and balancing measures of antimonopoly and competition policy have been proved.

Findings. At opening of essence of concept “economic development” as the basic of the approach is taken by J. Schumpeter. He pointed out the properties of “absence of determination” and “intermittent nature” among the properties of development. On the modern stage concept “development” identifies with innovation development. The factors of attainment of development are rivalry and antitrust and competition policy.

In the article are considered the starting positions of characteristics of rivalry and antitrust and competition policy within neoclassical, institutional and neoaustrian approaches. At treating of rivalry in neoclassical approach [Walras L., 2000; Clark J.B., 1907; Marshall A., 1993] peculiar accent is make on its conditions and results with dedication of two forms of rivalry – singular and descriptive. At institutional approach [Kapeljushnikov R. I.; North D., 2000; Williamson O.; Shastitko A.E.] the problem of competition is considered in interrelation with issues of externalities and specification of properties rights. At neoaustrian conception [Armentano D. T., 2005; Boudreaux D., 1993; DiLorenzo T., 1990] the competition is considered with point of view of the process approach, is characterized as catalytic rivalry and is expressed in striving of economic agents to take a favourable position in the system of social division of labour.

At neoclassical approach, the market failures, one of which is the formation of monopolies, is a major reason to accomplishment of antitrust and competition policy.

In institutional theory the fulfillment of the policy is argued by means of legal regulation of issues of externalities and specification of property rights. Under the given helpful to use a three-level scheme of O. E. Williamson “indivd – institutional agreement – institutional environment”. At neoaustrian approach, the modern antitrust policy is based on

erroneous understanding of competition nature and on state actions, leading to distortions of competition conditions. The representatives of the approach evaluate the policy as needless to correct market flaws. They convinced, that the introduction of mechanisms to protect of rivalry by the state leads to restriction of competition.

Originality. Is emphasized the necessity of use of flexible approach at substantiation of measures of antitrust and competition policy. Among the measures are marked "rule of balanced approach" and "the prohibition as such".

The essence "the prohibition as such" in antitrust legislation conclude in sufficient recognition of relevance of the concluded agreements or the activity to those positions, which are imposed the ban in the law. In turn, at introduction "the rule of balanced approach" is admitted the restrictions of rivalry at winning of consumers and is obtained the positive total effect from flexible use of the restrictions. Thus balancing the measures of antitrust and competition policy will concur to increase the level of public welfare and development of the state.

The perspective of the further research conclude in adjustment of means of antitrust and competition policy for fulfillment of function of ensuring of development.

Practical value. The practical significance of the article lay in possibility of using the propositions in the process of formation of measures of antitrust and competitiveness politics in branches of economics Ukraine.

Key words: competition, monopoly, regulation, antitrust and competition policy, development, effectiveness

Ксенофонов М.М. АНТИМОНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНАЯ ПОЛИТИКА КАК СРЕДСТВО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Цель статьи заключается в определении наиболее эффективных направлений антимонопольно-конкурентной политики для обеспечения экономического развития.

Методика исследования: В процессе исследования использованы метод анализа и синтеза и метод аналогий при: обосновании сущности понятия "экономическое развитие"; осуществлении характеристики конкуренции и антимонопольно-конкурентной политики в рамках неоклассического, институционального и неонавстрийского подходов; доведении необходимости использования гибкого подхода при обосновании мер антимонопольно-конкурентной политики и сбалансировании мероприятий антимонопольно-конкурентной политики.

Результаты. Раскрыто содержательную суть понятия "экономическое развитие" на основе использования подхода Й. Шумпетера, который среди свойств развития выделял "отсутствие детерминированности" и "скачкообразную природу". Выявлено, что на современном этапе понятие "развитие" отождествляется с инновационным развитием, факторами достижения которого является конкуренция и антимонопольно-конкурентная политика.

В статье рассмотрены отправные позиции характеристики конкуренции и антимонопольно-конкурентной политики в рамках неоклассического, институционального и неонавстрийской подходов. Установлено, что при трактовке конкуренции в неоклассическом подходе [Вальрас Л., 2000; Кларк Д., 1907; Маршалл А., 1993] особый акцент делается на ее условиях и результатах с выделением двух форм конкуренции – сингулярной и дескриптивной. В рамках институционального подхода [Капелюшников Р. И., 1990; Норт Д., 2000; Уильямсон В.; Шаститко А. Е.] проблема конкуренции рассматривается во взаимосвязи с проблемами внешних эффектов и специфицированности прав собственности. По неонавстрийской концепции [Арментано Д.Т., 2005; Баудре Д., 1993; Ди Лоренцо Т., 1990] конкуренция рассматривается с позиции процессного подхода, характеризуется как каталитическая конкуренция и выражается в стремлении хозяйствующих субъектов занять более благоприятное положение в системе общественного разделения труда.

Определено, что по неоклассическому подходу наличие провалов рынка, одним из которых является формирование монополий, является одной из основных причин осуществления антимонопольно-конкурентной политики. В институциональной теории осуществление данной политики аргументируется через правовое регулирование проблем внешних эффектов и спецификацию прав собственности. Установлено, что согласно указанного, полезным является использование трехуровневой схемы О. Уильямсона "индивид – институциональные соглашения – институциональная среда". По неонавстрийскому подходу современная антимонопольная политика основывается на неверном понимании природы конкуренции или на действиях государства, что приводят к искажению условий конкуренции. Представители данного подхода оценивают эту политику как ненужную для исправления рыночных недостатков и уверены в том, что внедрение механизмов защиты конкуренции государством приводит к ограничению конкуренции.

Научная новизна. Доказана необходимость использования гибкого подхода при обосновании мер антимонопольно-конкурентной политики. Среди таких мероприятий отмечаются «правило взвешенного подхода» и «запрет как таковой».

Суть "запрета как такового" в антимонопольном законодательстве заключается в достаточности признания соответствия заключенных договоров или деятельности тем позициям, на которые накладывается запрет в законодательстве. В свою очередь, при введении «правила взвешенного подхода» допускается ограничение конкуренции при наличии выигрыша потребителей и получения положительного суммарного эффекта от гибкого применения ограничений. Таким образом, сбалансирование мероприятий антимонопольно-конкурентной политики будет способствовать повышению уровня общественного благосостояния и развития государства.

Перспективы дальнейших исследований заключаются в уточнении инструментария антимонопольно-конкурентной политики по выполнению функций обеспечения развития.

Практическая значимость статьи заключается в возможности использования предложений при формировании мероприятий антимонопольно-конкурентной политики в отраслях экономики Украины.

Ключевые слова: конкуренция, монополия, регулирование, антимонопольно-конкурентная политика, развитие, эффективность